

Okul Dışı Tarih Öğretimi Bağlamında “İpek Yolu’nda Türk Kervansarayları Eğitim, Bilim, Kültür Gezisi”nin Değerlendirilmesi

Halit BAŞ*

Öz: Tarih bilimsel bir çalışma alanı olmanın yanında okullarda okutulan bir sosyal bilim disiplini olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bazı tarih derslerinde, ders kitaplarındaki bilgilerin aynen tekrar edilmesi, öğrenci tarafından derse yeterince ilgi gösterilmemesi gibi problemlere yol açmaktadır. Bu problemleri aşmak için öğrenci merkezli özel öğretim yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri de okul dışı tarih öğretimidir. Müzeler ve tarihi alanların gezilmesiyle desteklenen tarih dersleri araştırmacı, sosyal, bağımsız düşünebilen, tarihi çevreye duyarlı ve koruma bilinci gelişen bireylerin yetişmesine katkı sağlamaktadır. Atatürk Kültür Merkezi, “İpek Yolu’nda Türk Kervansarayları” adlı, kırk yedi kişinin katıldığı, altı gece yedi gün süren, yüz civarında tarihi yapının ziyaret edildiği geniş katılımlı bir eğitim, bilim ve kültür gezisi düzenlemiştir. Bu çalışmada bahsi geçen gezi etkinliği, planlama, hazırlık aşaması, sınırlılıkları ve gezide yapılan tespitler ile bir okul dışı tarih öğretimi örneği olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kervansaray, Tarih Eğitimi, Atatürk Kültür Merkezi

* Arş. Gör. İğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
halit.bas@igdir.edu.tr

Evaluation Of "Turkish Caravansary On The Silk Road Education, Science, Culture Excursion" In The Context Of Outdoor History Teaching

Abstract: Beside being a scientific study, history is a social discipline that is studied in schools. In some history lectures repeating knowledge that is the same with in the books causes some problems like unconcernedness of students. It has developed some student-centered special teaching methods to overcome these problems. One of these methods is outdoor history teaching. History lecture, that is supported by visiting museums and historical fields contribute to raise individual who are inquisitive, social, thinking independently, sensitive to historical environment and having sense at protection. Atatürk Cultural Center has organized an educational, scientific and cultural tour named "Turkish Caravansary on the Silk Road" that lasted six nights and seven days, visiting about one hundred historical structures with forty seven attendees. In this study the tour activity has been examined as an example of outdoor history teaching about planning, preparation phase limitations and evaluations on the tour.

Key Words: Caravansary, History Education, Atatürk Cultural Center

Giriş

Sosyal bilimlerin öğretiminde genel kavramların ve bilgilerin öğrenciye aktarılmasıyla sınırlı kalınmakta ve bu maksatla da geleneksel olarak öğretmen ve ders kitabına bağımlı sözlü anlatım yöntemi kullanılmaktadır. Sosyal bilgiler derslerinde Öğrenciyi merkeze alan, öğrencinin sosyalleşmesine, bağımsız karar vermesine, araştırma ve inceleme yapmasına olanak veren yöntemler kullanılmalıdır.¹ Bu yöntemlerden biri de okul dışı tarih öğretimidir.

Okul dışındaki tarihi yapılar, antik kentler, müzeler gibi eğitim araçlarıyla desteklenen öğretime okul dışı tarih öğretimi denir.² Okul dışı tarih öğretimi çerçevesinde tarihi alanlar ve müzelerde geleneksel yöntemle öğrenciye kazandırılması zor olan pek çok beceri ve nitelik öğrencilere kazandırılabilir.³ Bu öğretim yöntemi, öğrencinin geçmiş ile günümüz yaşam koşullarını karşılaştırmasını yaparak süreklilik ve değişim anlayışını geliştirir; öğrencilerin gözlem yapma analiz, değerlendirme, sınıflandırma, karşılaştırma, dinleme, soru sorma ve iletişim kurma becerilerini geliştirir; tarihsel çevreye empatiyi geliştirerek öğrencilerin çevrelerinde tahrip edilen unsurların farkına varmalarını sağlayabilir. Bunun sonucunda kültürel mirasa karşı sorumluluk duygularını geliştirerek tarihsel çevreyi koruma alışkanlığı kazandırabilir. Çevre bilincini geliştirir. Yeni çalışmalar için kaynak oluşturur.⁴

¹ Cevat Alkan-Mehmet Kurt, *Özel Öğretim Yöntemleri-Disiplinlerin Öğretim Teknolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara 2014, s. 78

² M. Safran-Bahri Ata, "Okul Dışı Tarih Öğretimi", *Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006, s. 53.

³ İsmail Hakkı Demircioğlu, *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*, Anı Yayıncılık, Ankara 2010, s. 130.

⁴ Yeliz Kale, "Tarih Öğretiminde Müzeler ve Tarihi Mekanlar", *Tarih Nasıl Öğretilir? Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri*, Ed. Mustafa Safran, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2010, s. 196

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı tarafından düzenlenmiş olan “İpek Yolu’nda Türk Kervansarayları Eğitim Bilim ve Kültür Gezisi”, okul dışı tarih öğretimi prensipleri çerçevesinde yedi gece altı gün süren, kapsamlı, geniş katılımlı bir okul dışı tarih eğitimi örneğidir. Ayrıca katılımcıların akademisyenlerden oluşması bu gezinin bilimsel niteliğini arttırdığı gibi sonuçları açısından da önemli çalışmalara da temel teşkil edecek niteliktedir.

Gezinin Planlanması

Geziler, önceden planlanarak dersin amacına bağlı bir şekilde kullanılırsa çok faydalı olabilir.⁵ Okul dışı tarih öğretimi için ön hazırlıkların yapılması büyük önem arz eder. Gezinin katılımcılara öğreteceği temel kavram ve beceriler önceden belirlenmeli, gezinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için bürokratik işler halledilip gerekli izinler alınmalıdır. Bir diğer önemli aşama da ulaşım, yeme-içme ve barındırma işlerinin dikkatle planlanmasıdır.⁶

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesinde bulunan Atatürk Kültür Merkezi, Türk kültürünü bilimsel olarak araştırmak, tanıtmak ve yaymak; bu alandaki kişi ve kuruluşları desteklemek ve ödüllendirmeyi amaç edinmiş olan önemli bir kurumdur. Birçok gezi düzenleyen Atatürk Kültür Merkezi eğitim, bilim ve kültür gezilerini bir gelenek haline getirerek önemli tecrübeler edinmiştir. Bu çalışmanın esas konusunu oluşturan “İpek Yolu’nda Türk Kervansarayları Kültür Gezisi” de İpek Yolu gezilerinin ikincisi olarak düzenlenmiştir.

“İpek Yolu’nda Türk Kervansarayları Kültür Gezisi” planlama açısından kronolojik bir sistem üzerine oturtulmuştu. 2 Ağustos 2017 tarihinde gezinin duyurusu yapılarak başvurular alınmaya başlandı. 5 Eylül’de sonuçların açıklanacağı bildirilmesine rağmen bir hafta öncesinden kabul edilen katılımcılar

⁵ Fersun Paykoç, *Tarih Öğretimi*, Ed. Bekir Özer, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 1991.

⁶ M. Safran-B. Ata, *agm*, s. 55-56

tek tek aranarak davet edildiler. Ayrıca görevi başında olan katılımcılar için davet mektupları gönderilerek çalıştıkları kurum ve kuruluşlardan kolayca izin almaları sağlandı.

Gezi için yolların daha sakin olduğu okulların açılmasından hemen sonraki hafta tercih edilmişti. Ayrıca mevsimsel şartlar açısından havanın gayet açık olduğu ve sıcakların kısmen azaldığı bir zaman dilimi seçilmişti.

Gezinin planlanmasında önemli bir unsur, gezilecek mekanların daha önce ziyaret edilerek uygunluğunun kontrol edilmesidir. Kafileye rehberlik eden Sayın Prof. Dr. Gönül Cantay Hocamız ile Atatürk Kültür Merkezi Başkan Yardımcısı Şaban Abak'ın daha önce bu mekanları birçok sebeple ziyaret etmiş ve bu gezi için de ince düşünülmüş bir plan yaptıkları görülmektedir. Sayın başkan yardımcısının gezilecek yere varmadan hemen önce bölgede yaşayan tanıdıklarını araması ile bu kişilerin kafilemizi karşılayarak bize rehberlik ettiği de oluyordu. Bu da planlama dahilindeydi ve gezide adres arayarak geçecek zaman kaybını önlüyordu.

Konaklama, ziyaret edilen şehirlerin en iyi hizmet veren otellerinde ayarlanmıştı. Ayrıca gezilen yerlerin yöresel yemeklerinin yenilmesi için gösterilen çaba gezinin verimini arttırdığı gibi geziye fazladan keyif katan önemli bir etkendi. Yine 6 gün 7 gece süren bu gezide hiçbir gecenin yolda geçirilmemesi katılımcıların yeterince dinlenmesi, uykusunu almış olarak geziyi sürdürmesi açısından yine iyi düşünülmüş ve iyi planlanmıştı.

Gezi planlamasında önemli bir aşama da katılımcıların gezi hakkında önceden bilgilendirilmesidir. Bu açıdan geziden önce ziyaret edilecek mekanlarla ilgili bir gezi rehberinin de içinde bulunduğu on adet kitap katılımcılara hediye edildi. Elimizdeki gezi rehberi sayesinde ön bilgi edinilebildiği gibi gezi dışında kalan vakitlerde de verilen kitaplardan ayrıntılı olarak istifade etme imkânı sunulmuştu. Planlama açısından

son olarak katılım belgelerinin verilmesi katılımcıları onurlandırmış ve mutlu etmiştir.

Katılımcılar

Geziye katılım, şehirlerarası yolculuklarda kullanılan bir otobüs kapasitesi ile sınırlı tutulmuştu. Atatürk Kùltür Merkezine yapılan başvurulara uygun görùlen 35 farklı üniversiteden 47 katılımcı davet edilmişti. Bu katılımcılar arasında Nijerya, Endonezya, Çin, Filipinler, Mısır, Özbekistan ve Kazakistan'dan gelerek Türkiye'de yüksek lisans ve doktora eğitimlerine devam edenler de bulunuyordu.

Diğer taraftan gezi kafilesi, sanat tarihi, tarih, edebiyat, mimarlık, İlahiyat, felsefe gibi çeşitli alanlarda çalışan öğretim üyesi, araştırma görevlisi, doktora ve yüksek lisans öğrencilerinin olduğu geniş bir yelpazeden oluşuyordu. Farklı ÷lke kùltürleri ve alanların bilgi paylaşımı ve yapılaraya başka açılardan bakılarak birbirinden farklı yorumların çıktığı zengin bir çeşitli-liğin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Osmanlı Kùlliyelerinin Kuruluřu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları, Osmanlı Menzil Kervansarayları, gibi önemli eserleri yazmış olan Prof. Dr. Gönül Cantay geziye rehberlik etti. Yolculuk boyunca gezi otobüsü adeta bir amfi dersliğe dönüştü. Atatürk Kùltür Merkezi daire başkan yardımcısı şaban Abak'ın tarih birikimini katılımcılara aktarması geziye ayrı bir renk kattı.

Yine gezinin tüm planlamasını yapan Atatürk Kùltür Merkezinin diğer çalışanları gezi boyunca katılımcıların motivasyonunu yüksek tutmak ve karşılaşılan her sorunun çözümlü için çok çabaladılar.

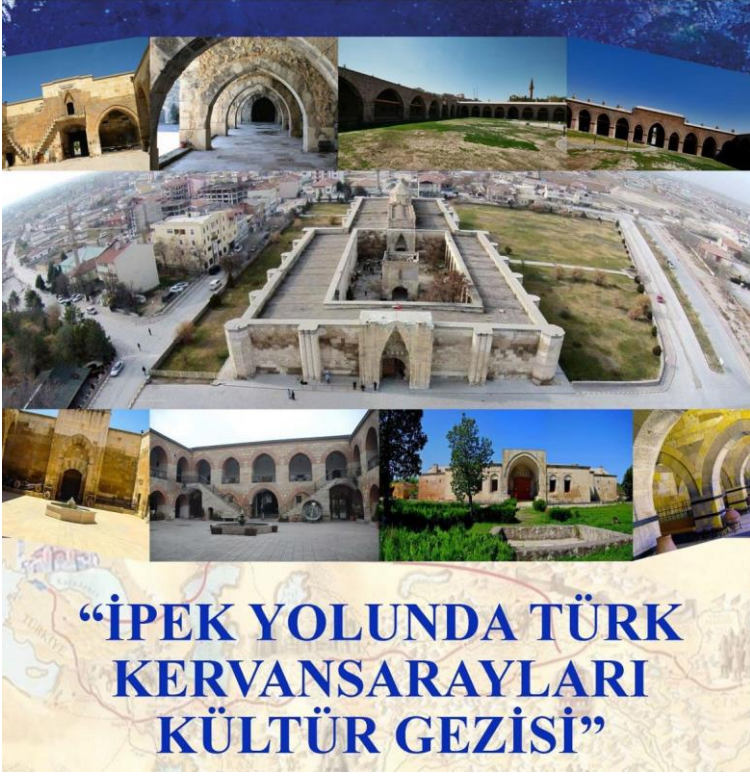
Gezi

İpek Yolu'nda Türk Kervansarayları Eğitim, Bilim, Kùltür Gezisi, 11 Eylül 2017 Pazartesi sabahı Ankara Bařkent Öđretmenevi önünde otobüse binmemizle başladı. Ankara'dan

sırasıyla Konya, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Mardin, Gaziantep, Niğde, Aksaray güzergahı izlendi.

Güzergah üzerinde Zazadin Han, Zıvarık Han, Horozlu Han, Alâeddin Camii, Karatay Medresesi, Pozantı Akköprü, Adana Ulu Cami ve Medresesi, Taşköprü, Yağ Cami, Yılankale, Maraş Ulu Camii, Katip Hanı, Taş Han, Eshab-ı Kehf Külliyesi, Elbistan Ulucami, Antep Kalesi, Buğday Hanı, Millet Han, Pürsefa Hanı, Yeni Han, Yüzükçü Hanı, Şire Han, Budeyri Hanı, Zincirli Bedesteni, Bakırcılar Çarşısı, Halilü'r-Rahman Camii, Rızvaniye Camii, Gümrük Hanı, Çarmelik Köyü Hanı, Urfa Ulu Camii, Şanlıurfa Arkeoloji Müzesi, Şanlıurfa Mozaik Müzesi, Birecik Ulu Camii, Harran Ulu Camii, Tarihi Harran Üniversitesi Kalıntıları, Kasımiye Medresesi, Zinciriye Medresesi, Mardin Ulu Camii, Kasım Tuğmaner Camii, Şeyh Çabuk Camii, Surur Hanı, Artuklu Kervansarayı, Niğde Ak Medrese, Niğde Alâeddin Camii, Sungurbey Camii, Sarı Han, Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi, Hüdavent Hatun Türbesi, Aksaray Ulu Camii, SultanHan, Kızıl Minare gibi birbirinden önemli mimari eserler ziyaret edildi.

Gezi gün ışığından daha fazla istifade edebilmek için sabahın erken saatlerinde başladı. Karanlık çökünceye kadar mümkün mertebe çok yer ziyaret edilmeye çalışıldı. Kimi zaman aydınlatması iyi olan yapılar akşam saatlerinde ziyaret edildi ve incelendi. Akşam yemeği ve uyku vaktine kadar da gün içinde gezilen yerler ile ilgili konuşuldu, paylaşımlar yapıldı ve notlar alındı.

Sınırlılıklar

Gezi mükemmel eksiksiz bir plan üzerine oturtulmaya çalışılsa da bazı sınırlılıklarla karşılaşmak kaçınılmazdı.

Gezinin 6 gece 7 günlük süresi aslında uzun sayılabilecek bir zaman dilimiydi. Bu süre uzun olmasına rağmen ziyaret edilmesi planlanan mekanların sayısı da çok fazlaydı. Bu da sürenin yetmemesine sebep oluyordu.

Ziyaret edilecek tarihi mekanlara gelindiğinde katılımcıların yapıları en ince ayrıntısına kadar incelemelerine fırsat verildi. Bu durum tek tek yapıların incelenmesi açısından faydalı olsa da diğer bazılarının ziyaret sürelerinin gün ışığı süresine bağlı olarak azaltılmasına ve bazı mekanların ziyaret edilememesine sebep oluyordu.

Gezi yeme-içme açısından yörenin mutfağını tatma gibi ince bir düşünceyle planlanmıştı. Genel olarak sağlıklı ve lezzetli yemekler yenildi. Bu yemekler motivasyonu ve gezinin keyifle geçmesini sağladıysa da yine fazla zaman alan duraklardı. Ayrıca 53 kişilik büyük bir ekibe hizmet edebilme konusunda birçok restoranın kapasitesini aştığından fazladan bir süre kaybına sebep olmaktaydı.

Yine katılımcı sayısının fazla olması yeme-içme yanında tuvalet ihtiyacı, alışveriş yapma isteği, otel giriş ve çıkışlarında tekrar toparlanmalar zaman alıyordu. Bu da gezi faaliyeti açısından daha fazla tarihi mekân görme ve bu mekanları daha uzun inceleme imkanını daraltmaktaydı.

Ziyaret alanlarına gelindiğinde otobüsten inerek dağlan katılımcıların mekânı hissederek istediği kadar fotoğraf çekme isteğinden dolayı bazı zamanlar mekânın içinde ayrıntılı bilgiler veren rehber hocamızın herkes tarafından dinlenebilmesi mümkün olamamaktaydı.

Ulaşım, yeme-içme ve konaklama gibi masrafların Atatürk Kültür Merkezi tarafından karşılanmış olması, bu önemli harcamaların katılımcılar için bir sorun olmasının önüne geçmişti.

Tespitler

Farklı ülkelerden gelen katılımcıların kendi kültürleriyle ilgili, Çin'deki Müslümanların soyadlarının "ma" olması, Endonezya'da soyadı kullanılmaması gibi paylaşımları geziyi renklendirdiği gibi ayrıca zenginleştirmekteydi.

Benzer durum yine farklı alanlarda olan kişilerin paylaşımları için de geçerliydi. Kimi araştırmacı yapı malzemesiyle ilgili bilgilerini paylaşırken kimi tarihi, kimi de süslemeler hakkında konuşarak çok yönlü bir öğrenme ortamı oluşturuldu.

Gezi boyunca birçok fotoğraf çekildi. Bu fotoğraflar yeni çalışmalara kaynak olmalarının yanında yeni arşivlerin oluşmasını sağladı.

Gezide kervansarayların yanında külliyeler, medreseler, camiler, darşifalar da ziyaret edildi. Bu farklı yapıların ziyaret edilmesi bunların birbirlerinden farkları ve benzerliklerinin daha iyi algılanmasına katkı sağladı.

Hala aktif güzergahlarda olan yapıların günlük hayatta aktif olarak kullanıldığı görüldü. Adana, Gaziantep, şanlıurfa, Kahramanmaraş hanları ve kervansarayları gibi. Öte taraftan yolların değişmesiyle hareketliliğin dışında kalan yapıların terkedilmiş durumdaydılar. Zazadin Han, armelik Han gibi. Bir diğer grup da nispeten sakinleşen yerlerde yerleşimlere yakın olanların otel, lokanta, düğün salonu gibi farklı alanlarda hizmet verenlerdi. Bunlar arasında da Zıvarık Han, Horozlu Han, şire Han sayılabilir.

Bu farklı alanlarda hizmete açılan tarihi binaların da aktif olarak kullanılmanın sonucunda bazı kötü kullanım ve tahripleri doğurmuştu. Özellikle tuvalet ve mutfak olarak kullanılan kısımlarında yeni duvarların veya panellerin eklenmesi yanında fayans döşemeleri bunların en belirgin olanlarıydı.

Birçok tarihi binanın geçmişte ne amaçla kullanıldığı hangi döneme ait olduğu hakkındaki genel bilgilerin bile yapının evre sakinleri tarafından bilinmediği görüldü. Gezi ekibini gören halkın merakla yapılar hakkında sorular sorması önemliydi. Bu da yapılar hakkında bilgi verecek tabela ve panoların eksikliğini gösteriyordu.

Bazı tarihi binaların restorasyonu tamamlanmışken bazılarının ki devam etmekteydi, bazısına ise hiç dokunulmamıştı. Restorasyonu tamamlanıp kullanıma açılan binaların bakımlarının da sürekliliği sağlandığı görülürken restorasyonu yapılmış olmasına rağmen kullanımda olmayanların tekrar yıpranmaya ve çürümeye terkedildiği görüldü. Ayrıca restorasyonu yapılan bazı yapıların aslına sadık kalınmadığı, (toprak zemin-

lerin yükseltilerek mermerle kaplanması gibi) yapılan onarımların da bu mekanların geçmişte nasıl kullanıldığını anlamayı güçleştirmiş olması önemli bir noktaydı.

Kitaplarda işleyişini okuduğumuz ve adlarını bildiğimiz kervansarayların bir hafta süren bu geziyle bu yapıların ve sistemin nasıl işlediği, birbirlerine olan uzaklıklarının anlaşılması, ticaret, posta, vd. ulaştırma hizmetleri açısından önemlerini hissederek algılama açısından daha açıklayıcı oldu ve ilerde yapılması düşünülen akademik çalışmaların daha sıhhatli yapılmasının önünü açtı.

Genç araştırmacıların birbirleriyle tanışarak iletişim adreslerini, telefonlarını da almak suretiyle akademik çevrelerinin genişlemesine büyük katkısı oldu.

Sonuç

Bina ve kalıntıları koruma bilinci gelişmiş etkin üretken ve yaratıcı bireylerin yetiştirilmesi için tarihi alan gezileri büyük öneme sahiptir. Bu etkinlikler iyi bir planlamayı gerektirmektedir. Atatürk Kültür Merkezinin düzenlemiş olduğu İpek Yolu'nda Türk Kervansarayları adlı gezi, farklı alanlarda çalışan ve farklı ülkelerden gelerek Türkiye'de yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin yanı sıra öğretim üyelerinin bulunduğu geniş katılımlı bir program oldu. Okul dışı tarih eğitimi açısından gezi akademik hazırlıklarının yanında ulaşım, yeme-içme ve konaklama planlamasıyla da mükemmeli yakalamayı hedeflemiştir. Alanın en önemli hocalarından Prof. Dr. Gönül Cantay'ın rehberliği ve Atatürk Kültür Merkezi çalışanlarının benzer gezilerle edindikleri tecrübeleri bu geziyi daha verimli ve etkin bir hale getirmiştir. Bir hafta süren ve yaklaşık yüz eserin incelendiği gezinin böyle bir destek ve plandan bağımsız yapılması pek mümkün değildir. Bu açıdan tarihi alan gezilerinin farklı kurumlar tarafından da desteklenerek arttırılması bu tarihi alanların korunması, incelenmesi ve farkındalığın artması için oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Cevat Alkan-Mehmet Kurt, *Özel Öğretim Yöntemleri-Disiplinlerin Öğretim Teknolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2014.
- Demircioğlu, İsmail Hakkı, *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.
- Kale, Yeliz, "Tarih Öğretiminde Müzeler ve Tarihi Mekânlar", *Tarih Nasıl Öğretilir?* Ed. Mustafa Safran, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2010, s.195-203.
- Paykoç, Fersun, *Tarih Öğretimi*, Ed. Bekir Özer, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 1991.
- Safran, Mustafa - Bahri Ata, *Tarih Eğitimi Makale ve Bildiriler*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2006.